

REISZ T. CSABA

Az Állami Földmérési Igazgatóság (1919–1920)

I. Ferenc osztrák császár 1817-ben birodalma minden német és itáliai tartományában „egy alapjában véve méltányos és állandó földadó-katasztert” vezetett be, amelynek fő szempontjai „a legszigorúbb igazságosság érvényre juttatása, a földadó helyes elosztása által a mezőgazdaság előnyös felélénkítése és áldásos fejlődésének lehető legjobb elősegítése” voltak. Ugyanő mint magyar király a magyar szent korona országaiban hasonló lépésre nem vállalkozott, mert teljes mértékben kerülni akarta a konfrontációt az adómentességet élvező és előjogait kitartóan védelmező magyar nemesiséggel. De hogy a földadó kiterjesztése e területekre az uralkodó – és gazdasági tanácsadónak – szándéka volt, azt igazolja, hogy amint elmúlt a nemesi és általában a társadalmi ellenállás esélye – vagyis a magyar forradalom és szabadságharc leverését követően –, ezekben az országrészekben is azonnal bevezették a földadót.¹

A magyarországi kataszteri felmérést a birodalom nyugati felében akkor már évtizedek óta zajló felmérési munkálatok kibővített szervezeti kereteiben és bevált módszerével kívánták megvalósítani.² A részletes munkálatok időigényessége miatt először az ún. ideiglenes felmérést végezték el, amelyet a felmért nagy terület egységek alapján dűlönkénti vagy konkrétul felmérés néven is jegyez a szakirodalom. A „földadó-ideiglen” 1850–1853 között, az erdélyi részekben pedig 1867-re készült el. Az 1856-ban megkezdett részletes felmérést előkészítő háromszögelési munkálatok 1853-ban indultak meg az országban.

A megnövekedett területen zajló munkálatok irányítására az 1817 óta e tevékenységet ellátó Földadó-szabályozási Udvari Bizottság (Grundsteuer-Regulierungs-Hofkommission) helyett 1850-ben a Pénzügyminisztérium alárendeltségében felállították a Földadó-kataszteri Főigazgatóságot (Generaldirektion des Grundsteuerkatasters), amely április 1-jén kezdte meg működését.

A főigazgatóság volt a kataszteri felmérések legfőbb irányító szerve, amelynek kataszteri ügyekben jelentett az utasításai alapján tevékenykedő Országos Pénzügyigazgatóság (Finanz-Landes-Direktion).³ Az illetékes pénzügyigazgatóság vezette az egyes tartományokban a kataszteri felméréseket, ennek kebelében két ügyosztályt szerveztek a kataszteri és a technikai referenssel (a felmérési igazgatóval). A kataszteri referenst a pénzügyigazgatóság vezetője, a technikai referenst – vagyis a felmérési igazgatót – a kataszteri főigazgatóság nevezte ki, aki maga választotta segédszemélyzetét, de a pénzügyigazgatóság egy fogalmazója végezte mellette az adminisztratív ügyintézt. A felmérési igazgató mint technikai referens ügy vezette a grafikus háromszögelés, a határleírás és a részletes felmérés ügyeit, hogy nem volt önálló hatásköre a kataszteri ügyekben, nem adhatott ki utasításokat, csak előkészíthetett, és a döntéseket a pénzügyigazgatóság vagy a főigazgatóság hozta meg. Lehetőségeinek korlátozottságát bizonyítja, hogy a több felügyelőség fölött álló felmérési aligazgató (Vermessungs-Unterdirektor) az utasítás szerint közvetlenül az Országos Pénzügyigazgatóságnak volt alá-

1 TUZA CSILLA: A földadó bevezetése az osztrák örökös tartományokban (1817). *Catastrum*, 2. (2015) 2:3–8. TUZA CSILLA: Az 1849. évi császári pátens a földadókataszter bevezetéséről. *Catastrum*, 1. (2014) 4:2–4.

2 A magyarországi kataszteri felmérés legalaposabb összefoglalója: ANTALFFY ANDOR: A magyar állami felmérés. *Térképészeti Közöny*, 3. (1934) 1–2:9–51. (= ANTALFFY, 1934).

3 A kataszteri szervezetre vonatkozó adatokat l. az első magyarországi felmérési utasításban: *Instruction zur Ausführung der zum Nehufe des allgemeinen Katasters in Folge der Allerhöchsten Patente vom 23. Dezember 1817 und vom 20. October 1849 angeordneten Landes-Vermessung*. Wien, 1856. Az utasítás teljes terjedelemben és – Tuza Csilla által készített – magyar fordításban is elérhető a *Catastrum* honlapján (www.catastrum.hu).

rendelve. Magyarországon Buda székhellyel állították fel az Országos Pénzügyigazgatóságot 1850 őszén.⁴ A kataszteri igazgatóság a felméréndő területre igazítottan 1856-tól Sopronban, 1861–1864 között Zágrábban, majd ismét Sopronban működött 1865 végéig.⁵

1865-ben új felmérési utasítást adtak ki, amelyben a szervezeti és működési rendet változatlanul hagyták, ekkor a Földadó-kataszteri Főigazgatóság a Pénzügyminisztérium I. főosztályaként működött. A kiegyezést követően 1869-ben újabb, ekkor már magyar nyelvű (de 1870-ben német fordításban is kiadott) felmérési utasítás a szervezetre vonatkozóan nem tartalmazott előírást.⁶

Az 1850–1867 közötti időszak katasztertörténetére vonatkozó iratok nagy része Bécsben található az Osztrák Állami Levéltárban, jószerevével feldolgozatlanul. Török Enikő 2015-ben megkezdte az iratok szisztematikus feltárását, eredményeit folyamatosan publikálja a *Catastrum* hasábjain, ezért jó remény van arra, hogy pár éven belül a korszak feldolgozása is megtörténjék.⁷

Az osztrák–magyar kiegyezés alapján létrejövő magyar állam- és közigazgatásban a budai Országos Pénzügyigazgatóságból létrehozott és annak szervezeti kereteit kezdetben megtartó Pénzügyminisztérium 1867. március 10-én kezdte meg működését. Ez a tárca volt a kataszteri ügyek irányítója a polgári korszakban (1950-ig). A minisztériumon belül a kataszteri felmérés ügyeivel – a korábbi másfél évtized gyakorlatát folytatva – mindig csak ügyosztály foglalkozott,

amely általában az egyenes adókért és a kataszterért felelős főosztály kebelében működött.

A minisztérium első ügybeosztása (1867. május 28.) szerint a X. ügyosztály feladatkörébe tartoztak az állandó kataszter felmérési munkálatai (beleértve az oda tartozó alkalmazottak személyi és nyugdíjazási ügyeit is). Bélay Vilmos – nem teljesen pontos – megállapítása szerint ez a beosztás 1870-ig volt érvényben, akkor új ügyelosztás készült, amelyet a későbbiekben is még többször módosítottak, bár ez nem jelentett gyökeres változtatást: osztályokat hoztak létre, vontak össze, választottak széjjel vagy szüntettek meg.⁸ A dualizmus kori pénzügyminisztériumi szervezeti változásokat legjobban Székely Vera archontológiai összeállítása foglalja össze.⁹ Az 1867–1918 közötti időszakban az alábbi – római számmal jelölt – főosztályokon a következő – arab számmal jelölt – ügyosztályok intézték a kataszteri részletes felmérés ügyeit (zárójelben a szervezeti egység elnevezése):

1867	II. Osztály (Egyenes adók): 10. (Az állandó kataszter felmérési munkálataira vonatkozó minden technikus, közigazgatási, személyes és nyugalmazási ügy) ¹⁰
1868–1870	II. Miniszteri osztály (Egyenes adó, kataszter): 8. (Állandó kataszter)
1871	II. Szakosztály (Egyenes adók, kataszter): 7. (Kataszter)
1872–1879	II. (Egyenes adók, kataszter): 6. (Kataszter)

4 A pénzügyi ministeriumnak 1850-ki szeptember 18-kán kelt rendelete, mely által az országos pénzügyi igazgatóságnak Magyarországbani felállítása tétetik közhírré. *Magyarkoronaországot illető országos törvény- és kormánylap*, 1. (1850) 24:478. Nr. 310. (okt. 10.). L. ehhez: STIPTA ISTVÁN: A pénzügyi közigazgatás szervezete Magyarországon 1849 és 1883 között. *Miskolci Jogi Szemle*, 8. (2013) 1:18–34.

5 RAUM FRIGYES: A magyar kataszteri felmérés szervezetének kialakulása. *Geodézia és Kartográfia*, 38. (1986) 1:46–51. Vonatkozó hely: 47.

6 A magyarországi felmérési utasításokra és elérhetőségükre I. REISZ T. CSABA: A kataszteri felmérési utasítások. *Catastrum*, 2. (2015) 1:3–10.

7 L. ehhez Török Enikő szakmai beszámolóját a Balassi Intézet honlapján: http://www.balassiintezet.hu/attachments/article/1322/A_magyarországi_kataszteri_felmérés_1850_és_1867_közötti_időszakára_vonatkozó.pdf

8 BÉLAY VILMOS: *A Pénzügyminisztérium Levéltára, 1867–1944*. Bp., 1960 (= BÉLAY, 1960). 3–4.

9 SZÉKELY VERA: *A központi államigazgatás tisztségviselői a dualizmus korában*, 3. *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium*. Bp., 1985. 12–15., 17., 19., 21–23., 30., 33., 78., 90., 91., valamint a mellékletben közölt osztály- és ügykörbeosztások.

10 BÉLAY, 1960. 3. *A m. kir. Pénzügyminisztérium ügy- és személyzeti beosztása. 1868-ik évi Január 1-től kezdve*. Buda, 1868. 28–29. Itt dolgozott Vacano Fülöp felmérési igazgató, Trzinszky Gyula osztálytanácsos titkár, Mersich András felmérési igazgató.

- 1880 VIII. (Földadó és annak katasztere mint főosztály): 22. (Állandó kataszter)
- 1881 VII. (Földadó és annak katasztere mint főosztály): 22. (Állandó földadó-kataszter)
- 1882–1883 VII. (Földadó és annak katasztere mint főosztály): 20. (Állandó földadó-kataszter)
- 1884–1888 VII. (Földadó és annak katasztere mint főosztály): 16. (Állandó földadó-kataszter, állami nyomda)
- 1889–1891 VII. (Földadó és annak katasztere): 16. (Állandó kataszter)
- 1892 VIII. (Földadó és annak katasztere): 21. (Állandó kataszter)
- 1893–1896 IX. (Állandó kataszter, földadó-nyilvántartás, horvát-szlavón ügyek): 21. (Állandó kataszter)
- 1897–1900 IX. (Állandó kataszter, földadó-nyilvántartás): 21. (Állandó kataszter)
- 1901–1905 IX. (Országos kataszteri felmérés, állami nyomda és földadó-nyilvántartás): 21. (Országos kataszteri felmérés és állami nyomda)
- 1906–1909 IX. (Országos kataszteri felmérés, földadó-nyilvántartás és állami nyomda): 18. (Országos kataszteri felmérés és állami nyomda)
- 1910–1915 IX. (Országos kataszteri felmérés, földadó-nyilvántartás, állami nyomda): 18. (Országos kataszteri felmérés és állami nyomda)
- 1916–1918 IX. (Országos kataszteri felmérés, földadó-nyilvántartás és állami nyomda): 18. (Országos kataszteri felmérés, állami nyomda)

A főosztályokat miniszteri tanácsosok, az ügyosztályokat osztálytanácsosok vezették, de a kataszteri felmérés „tradícióinak” tiszteletben tartása miatt 1896-ig a felmérési osztályvezetőt vagy a beosztott, de az irányítást ténylegesen végző személyt egyben felmérési igazgatónak is nevezték. 1856-tól egészen 1870 elejéig a morvaországi születésű Vacano Fülöp (1802–1884) töltötte be ezt az igazgatói tisztséget, egyúttal 1867–1869 között osztályvezető is volt.¹¹ Őt az addigi felmérési aligazgató, Mersich András (1811–1878) követte,¹² de tekintettel arra, hogy magyarul egyikük sem beszélt, az ügyosztály vezetését Trzinszky Gyulára bízták, aki már 1867 óta az ügyosztály titkára volt. Trzinszky 1870–1880 között volt az ügyosztály vezetője.¹³ Mersich 1878. március 7-én Temesváron elhunyt, ezért helyette a földadó-szabályozásnál központi felügyelőként alkalmazott első osztályú felmérési felügyelőt, Sártory Antalt nevezték ki felmérési igazgatónak, pénzügyi tanácsos címmel és ranggal.¹⁴ Trzinszky más pozícióba kerülése után 1881-től Sártory az ügyosztály vezetését is átvette, Vacano után ő volt az első (és utolsó), aki osztályvezető és egyidejűleg felmérési igazgató is volt.

Az állami költségvetésben az „Állandó kataszter” – 1894 óta „Országos kataszteri felmérés” – címe alatt 1896-ig szerepelt a felmérési igazgató.¹⁵ 1870–1875 között még a teljes felmérési igazgatóság (egy igazgató, egy aligazgató, két, majd három mérnök, egy segéd, 1874-től egy főmérnök) illetményeit itt tervezték, ennek bizonyára az volt az oka, hogy az önálló igazgatóság felállítására készültek, bár a tisztviselők mindig a minisztériumi ügyosztályon dolgoztak. 1876-tól az igazgatóság alatt már

11 RAUM FRIGYES: Vacano Fülöp, a magyarországi kataszteri felmérés első vezetője. *Geodézia és Kartográfia*, 38. (1986) 6:445–446. Bár már 1854-ben létrehozták a felmérési igazgató pozícióját, azt 1856-ig nem töltötték be, helyette aligazgató (Johann Schuster) irányította a munkálatokat. TÖRÖK ENIKŐ: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:15–28.

12 Mersich életére I.: TÖRÖK ENIKŐ: Az 1850-ben kinevezett kataszteri főmérnökök. *Catastrum*, 3. (2016) 1:26–34.

13 Trzinszky (Trzcinski, Trzincski, Trzčinski, Trzciński) Gyula (1829–1886) osztálytanácsost 1881 augusztusában miniszteri tanácsossá nevezték ki és ő lett 1882 áprilisától a Dohányjövédéki Központi Igazgatóság vezetője.

14 *Budapesti Közlöny* (=BK), 12. (1878) 75:2361. (márc. 31.); Személyi hírek. Kinevezések. *Pénzügyi Közlöny* (=PK), 5. (1878) 12:153. (ápr. 10.).

15 Az éves költségvetések – amelyek tulajdonképpen a költségvetési törvény önálló füzetekben megjelentetett irományai voltak – elérhetők a Hungaricana Magyar Közgyűjteményi Portálon (www.hungaricana.hu).

csak egy igazgató pénzügyi tanácsos szerepelt, 1886-tól pedig ennek illetménye átkerült a minisztériumi központi igazgatás címe alá, és itt csak a 600 forintnyi munkaátalányát tervezték. Ekkortól két felmérési központi felügyelői állást rendszeresítettek a kataszteri felmérésben, ők segítették az igazgató-osztálytanácsost a megszorított helyszínelési és nyilvántartási ügyek intézésében. Az 1896. évi költségvetésben Sártory fizetésemelése is helyet kapott, mert a központi igazgatásból a 400 Ft-os személyi pótléka az Országos kataszteri felmérés címéhez került át, de 1000 Ft-tal, a 600 Ft-os munkaátalány mellé. Sártory János 1896. január 15-én hivatalából azzal távozott, hogy pár napig pihenni fog, azonban súlyosan megbetegedett, majd február 9-én elhunyt.¹⁶ Halálával a felmérési igazgató tisztsége is megszűnt.

1896-ban Benkő Gyula miniszteri titkár vezette az ügyosztályt, majd a rangidős felmérési központi felügyelő, Kőszeghy Antal (1829 k. – 1911) lett az osztályvezető (1897–1900). Az ő nyugállományba vonulását követően Móricz Vince vezette az osztályt 1900 és 1909 között, akit előléptettek, és 1909–1914 között a főosztály főnöke volt. Őt követte az ügyosztály élén Antalffy Andor – 1899-től ő és Szikszay Elek felmérési központi felügyelőkként, az ügyosztály beosztott munkatársaiként irányították az országos kataszteri felmérést –, és bár már nem kapta meg a felmérési igazgató címet, de azon kevesek – Vacano és Sártory – karrierjét követte, akik az ügyosztályt és a felmérést is egyszerre vezették. Antalffyt és Szikszayt 1909 elejétől pénzügyi főtanácsosi felmérési központi felügyelővé nevezte ki a kormány.¹⁷

Antalffy a munkairányítás hatékonyabbá tétele érdekében szerette volna, ha az ügyosztályi kereteket továbbfejlesztve a felmérés vezetése főosztályként – és az ezzel járó nagyobb döntési lehetőséggel – működött volna. Előbb 1912-ben, majd 1917-ben is előterjesztést készített erre vonatkozóan, de akkor nem fogadták el javaslatait.¹⁸

1918 végén – már a Népköztársaság időszakában – a november 25-étől hivatalában lévő Szende Pál pénzügyminiszternél végre értő fülekre találhatott Antalffy elképzelése, aki ezért hivatalos úton december 2-án ismét be-terjesztette átszervezési javaslatát (*1. Függelék*). Az előterjesztés a kataszteri felmérés szervezétének történeti fejlődésére is bőszegesen – bár esetenként pontatlan adatokkal – kitér, ezért annak teljes közzlése érdekes katasztertörténeti adalék. A javaslat egyik érve az volt, hogy egyes megszűnő intézmények – és itt a bécsi katonai térképészeti intézetre gondoltak elsősorban – feladatait is át kell majd venni.¹⁹ A miniszter december 10-én a javaslat hátoldalán helyeselte azt és kérte a végrehajtási intézkedéseket, Antalffy december 12-én benyújtotta a pénzügyminiszteri előterjesztés szövegét (*2. Függelék*).²⁰ A Minisztertanács az 1918. december 17-i ülésén az előterjesztést elfogadta és hozzájárult az ügyosztály főosztállyá átalakításához – „állami földmérési igazgatóság”-ként – és élén az V. fizetési osztályba sorolt „földmérési igazgató” kinevezéséhez.²¹

Antalffy és maga a pénzügyminiszter is bízott a kormány kedvező döntésében, mert már december 14-én elkészült az a másik előterjesztés, amely a – még meg sem született – határozatra hivatkozva kezdeményezte Antalffy

16 Sártory Antal, ministeri tanácsos és felmérési igazgató. *Kataszteri Közlöny* (= *KK*), 5. (1896) 2:34. Életére és a felmérésről készített dolgozatára l.: ZÁVOCZKI ADRIENN: Sártory Antal kézírata a magyarországi kataszteri felmérésről. *Catastrum*, 2. (2015) 1:25–33.

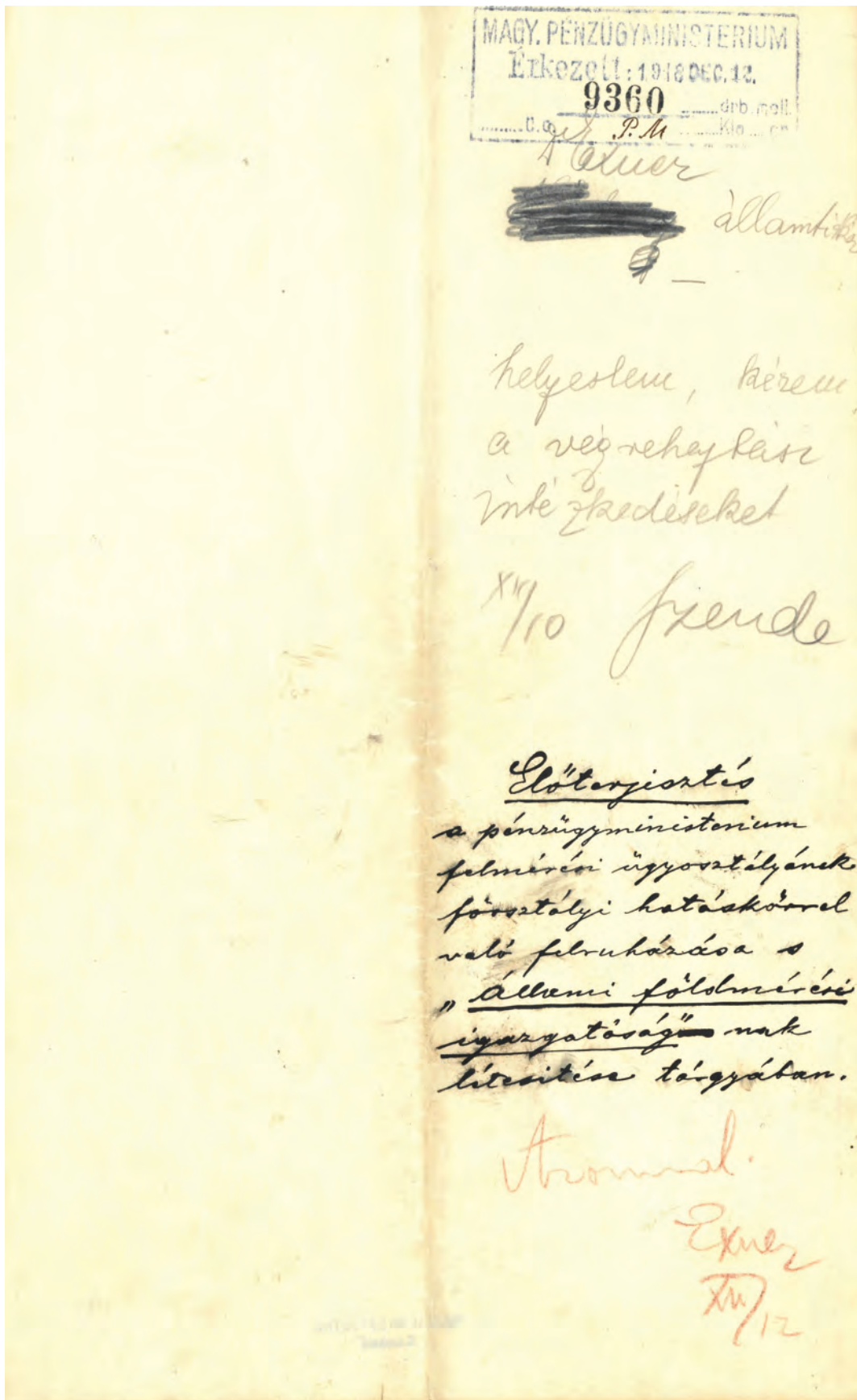
17 *BK*, 43. (1909) 53:2. (márc. 6.). A kinevezések felett örvendezett: Személyi hírek az országos kataszteri felmérés köréből. Kinevezések. *KK*, 18. (1909) 3:100–101.

18 Erre röviden utal ANTALFFY, 1934. 48.

19 Ehhez l. Fasching Antal december 11-i javaslatát: FASCHING ANTAL: A magyar országos felmérések és térképészet átszervezése, tekintettel a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet megszűnésére. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye* (= *MMÉEK*), 52. (1918) 52:422–425. (dec. 29.)

20 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), K 255 Pénzügyminisztériumi Levéltár, Pénzügyminisztérium, Elnöki iratok (= K 255), 1918–1–9360.

21 MNL OL, K 26 Miniszterelnökségi levéltár, Minisztertanács jegyzőkönyvek (= K 26), 1918. december 17. (68. ülés) 11. pont.

■ Antalfy Andor állami földmérési igazgatóság felállítására vonatkozó előterjesztésének első oldala (MNL OL, K 255. 1918–1–9360.)

igazgatói kinevezését. A Minisztertanács a december 21-i ülésén ismét hozzájárult a pénzügyminiszter kéréséhez.²² Az újabb döntésről a tárcavezető még december végén értesítette Antalfy Andort, tájékoztatva őt arról, hogy az állással 8000 korona éves fizetés, 2000 korona fizetés természetével bíró személyi pótlék és 2500 korona lakpénz jár.²³

A pénzügyminiszter az 1919. január 18-án az állami földmérési szolgálat átszervezéséről kiadott körrendeletében az „országos kataszteri felmérés” helyett az „állami földmérés” elnevezés használatát rendelte el. A szolgálati ág vezetésére és ügyeinek központi igazgatására a minisztérium addigi XVIII. ügyosztályának megszüntetése mellett az „állami földmérési igazgatóságot” mint a szaktárca XVI. főosztályát állította fel, élén az állami földmérés műszaki tisztviselői létszámába tartozó „állami földmérési igazgató”-val. A felmérési felügyelőségek addigi sorszámaikat megtartva „állami földmérési felügyelőség”-ek lettek, a kataszteri térképtárak pedig székhelyük megjelölésével „állami térképtár” elnevezést kaptak. Az igazgatóság részletes szervezeti, hatásköri és ügyviteli szabályzatának kiadását a miniszter pótlólag ígérte – ilyen szabályzatot az eddigi kutatások során nem találtam.²⁴

A Népköztársaság és a Tanácsköztársaság felszámolása után az új törvényhozó hatalom, a nemzetgyűlés az „alkotmányosság helyreállítása” érdekében kiadott legelső törvényében a korábbi állami berendezkedés szerveinek jogszabályait érvénytelennek mondta ki, de felhatalmazta a minisztériumokat, hogy ha a jogbiztonság érdekében szükségesnek tartják, ideiglenesen hatályban tartsák az intézkedése-

ket.²⁵ A pénzügyminiszter ennek felhatalmazásával 1920. június 28-án egy új rendeletben tartotta fenn az elnevezéseket. Az „Állami földmérés”, az „állami háromszögelő hivatal” és az „állami földmérési felügyelőség” elnevezések hatályban tartása mellett a kataszteri térképtárakra az „állami földmérési térképtár” elnevezést rendelte el úgy, hogy a hivatali megjelölések előtt a „magyar királyi” jelzőt, továbbá a felmérési felügyelőségeknél az addigi sorszámot kellett használni. A rendelet az alkalmazottak elnevezését is ideiglenesen hatályban tartotta, így a műszaki szakban megmaradt a miniszteri tanácsos (V. fizetési osztály), műszaki főtanácsos (VI.), műszaki tanácsos (VII.), főmérnök (VIII.), mérnök (IX.), segédmérnök (X.), mérnöksegéd (XI.) beosztás.²⁶ A rendelet ugyanakkor nem tartotta fenn az igazgatóság és az igazgató elnevezést, vagyis ezeket megszüntette.

Az igazgatóság a fennállása alatt az I. kerületben, a Verbőczy (ma Tánacsics Mihály) utca 9. szám alatti pénzügyminisztériumi épületben, a József laktanyában működött. Megszűnte után az állami földmérés ügyosztálya – Antalfy Andor vezetése alatt – a Pénzügyminisztérium új, 1903-ban elkészült palotájában tevékenykedett.

1941-ben ismét felmerült az állami földmérési igazgatóság felállításának gondolata. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet geodéziai szakosztályának március 28-án tartott ülésén Várhelyi János a földbirtok nyilvántartásának újjászervezéséről tartott előadást. A telekkönyvi nyilvántartások hiányosságainak orvoslására azt javasolta, hogy a Miniszterelnökség alárendeltségében hozzák létre az

22 MNL OL, K 26. 1918. december 21. (70. ülés) 22. pont.

23 MNL OL, K 255. 1918–1–9488. „1918. december 27-én Antalfy Andor miniszteri tanácsosi címmel felruházott pénzügyi főtanácsos, felmérési központi felügyelőt az V. fizetési osztályba állami földmérési igazgatóvá kinevezte a kormány (1818. XII/27. 9488/PM)”. Személyi hírek. Kitüntetések. PK, 46. (1919) 1:67. (jan. 1.). Állami földmérési igazgató kinevezése. *Magyarország*, 26. (1919) 1:9. (jan. 1.).

24 BK, 53. (1919) 24:7. (jan. 29.). Állami földmérési igazgatóság. *Magyarország*, 26. (1919) 26:8. (jan. 30.). Állami földmérési igazgatóságnak létesítése és azzal kapcsolatos intézkedések tárgyában. 1919. évi 2301. szám. PK, 46. (1919) 4:139–140. (febr. 10.). A magyar pénzügyminiszter 1919. évi 2.301. számú körrendelete, az állami földmérési szolgálat átszervezéséről. *Magyarországi rendeletek tára*, 59. (1919) 89–90.

25 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről, 9. §. Ezer év törvényei (<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei>).

26 Az Állami földmérés szervezetének módosítása tárgyában. 1920. évi 39.778. szám. PK, 47. (1920) 18:367–368. (júl. 3.), 19:418–419. (júl. 26.).

„Állami földmérés” helyett az Állami Földmérési Igazgatóságot, amely ellenőrizné a telekkönyvi hatóságok műszaki vonatkozású ténykedéseit.²⁷

Az iratokat a mai helyesírási és központozási szabályoknak megfelelően, de a szerzők eredeti szóhasználati és mondatfűzési sajátosságait megtartva adom közre. A dőlttel szedett szövegrészek a kéziratban aláhúzottak.

1. Függelék

Antalfy Andor előterjesztése az állami földmérési igazgatóság elnevezésű pénzügyminisztériumi főosztály létesítéséről

Budapest, 1918. december 2.

MNL OL, K 255. 1918–1–9360.

Előterjesztés a Pénzügyminisztérium földmérési ügyosztályának főosztályi hatáskörrel való felruházása s „*állami földmérési igazgatóság*”-nak létesítése tárgyában²⁸

Miniszter Úrnak meghagyása folytán a földmérési ügyosztálynak főosztályi hatáskörrel felruházása s egyúttal „*Állami földmérési igazgatóság*”-nak létesítése tárgyában véleményemet s javaslatomat a következőkben terjesztem elő.

Magyarországnak nagyszabású részletes felmérése 1856-ban indított meg, érdemben földadókataszternek létesítése céljából, mégis olyan szabatosággal, hogy ez sok más irányú közgazdasági hasznot is biztosított. A földmérési felügyelőségek által végrehajtott felmérést 1867-ig az osztrák Pénzügyminisztérium fennhatósága alatt álló *földmérési igazgatóság*, élén *földmérési igazgatóval* önállóan intézte.

E szervezetet 1867-ben az első magyar kormány átvette, s a magyar Pénzügyminisztériumba akként illesztette be, hogy a földmérések központi igazgatását egyik, *földmérési ügyosztály* képezte, élén *földmérési igazgatóval* mint adminisztratív és műszaki vezetővel. Ezt a tiszteletet 1867-től 1869-ig bezárólag *Vacano Fülöp* földmérési igazgató látta el. 1870-től kezdve 1883-ig

Trzinski Gyula miniszteri tanácsos látta el az ügyosztálynak vezetését, és mellette 1870-től 1877-ig *Mersich András*, 1877-től pedig 1883-ig *Sártory Antal* földmérési igazgató a műszaki vezetését. A vezetésnek 1870-ben történt megosztására bizonyára lényeges indító okul szolgált az a körülmény is, hogy úgy *Vacano*, mint *Mersich* idegen származásúak voltak és magyarul egyáltalán nem tudtak. 1883-tól 1896-ig az adminisztratív és műszaki vezetés ismét egyesített *Sártory Antal* földmérési igazgató, illetőleg osztálytanácsos, majd miniszteri tanácsos kezében.

Sártorynak elhalálózása után 1896-ban a *földmérési igazgatói* állás felsőbb helyről történt kezdeményezésre megszüntetett, s ezzel az állással egybekötött teendőkkkel a földmérési központi felügyelők bizattak meg (1896:16.964).²⁹ A szóban lévő ügyek adminisztratív és műszaki vezetését 1896–1899. években *Köszeghy Antal* pénzügyi főtanácsos, előbb földmérési központi felügyelő látta el, s ezek vezetése ismét csak 1909-ben került egy kézbe, tisztelettel alulírottak mint földmérési központi felügyelőnek kezébe, amidőn az ügyosztály vezetésével megbízott.

1886 óta földmérési intézményünknek munkaköre fokozatosan bővült: az országos kataszteri felmérés lett az új telekkönyvnek (telekkönyvi betéteknek) műszaki alapja (1886. évi 29. tc.), s ebből folyólag a telekkönyvi betétszerkesztésnél, valamint a kész telekkönyvi betétek továbbvezetésénél kiterjedt mérvben műszaki segítő szerve, továbbá irányítója s felülvizsgálója lett az összes birtokrendezé-

27 A geodéziai szakosztály 1941. évi március hó 28-án tartott ülésének jegyzőkönyve. *MMÉEK*, 76. (1942) 34:15–16.

28 Az előterjesztéshez Antalfy csatolta az 5302/1917. PM, 56.788/1912 PM és 16.964/1896. számú ügyiratokat, de ezek mára nem maradtak fenn vagy lappanganak.

29 Bár az ügyirat nincsen meg, a rendelet szövege ismert: Az „*Országos kataszteri felmérés*” ügykörére vonatkozó *rendeletek gyűjteménye 1870. évtől 1897. év végéig*. Összeáll.: GÁNÓCZY SÁNDOR – TÖRÖK FERENC. Bp., 1898. 29. A pénzügyminiszter a rendeletben arról tájékoztatta a földmérési személyzetet, hogy a „*földmérési igazgatói állást ezzel megszüntetem és az ezen állással egybekötött és az 1869. évben kiadott földmérési utasítás 206. és 207. §-ában körülírt teendők ellátásával az országos kataszteri felmérés személyzeti létszámában rendszeresített központi földmérési felügyelőket biztam meg*”.

1.	2.	3.	4.	5.
Tételek száma	Megjelölése annak a költségvetési címnek, amelynek személyi járandóságai részletes előirányzatán a tervezett intézkedés változtatást idéz elő	Megjelölése azon alkalmazottaknak s illetve az alkalmazottak azon csoportjának, valamint az illetők részére az 1917/18. évre szóló költségvetési előirányzat szerint rendszeresített állásoknak, esetleg az illetményeknek, nevezetesen a pótlékoknak, tiszteletdíjaknak, béreknak stb., amely alkalmazottak viszonyaiban a tervezett intézkedés változtatást idéz elő	Részletes megjelölése a tervezett intézkedéseknek	Megjelölés annak, hogy a tervezett intézkedés folytán a személyi járandóságok részletezésének minő változtatása illetve kiegészítése válnék szükségessé az 1918/19. évre egybeállítandó előirányzatban
1	Országos kataszteri felmérés.	Az összesített létszámban van:		
	1,2 8,5 16,3 27,9 27,9 18,2	a)	a)	a)
		VI. f. o. felmérési közp. felügyelő, háromszögölő hivatali főnök 6	V. f. o. felmérési igazgató + 1	V. f. o. felmérési igazgató 1
		VII. " " felmérési felügyelő, háromszögölő főmérnök, kataszteri főmérnök . . . 44	VI. " " felmérés központi felügyelő és főfel. + 2 - 1 + 1	VI. " " felmérési közp. felügyelő, háromszög. hiv. főnök 7
		VIII. " " háromszögölő főmérnök, kataszteri főmérnök . . . 89	VII. " " felmérési felügyelő, háromszögölő főmérnök, kataszteri főmérnök . . . + 10	VII. " " felmérési felügyelő, háromszögölő főmérnök, kataszteri főmérnök . . . 54
		IX. " " háromszögölő mérnök, kataszteri mérnök . . . 144	VIII. " " háromszögölő és kataszteri főmérnök . . . + 18	VIII. " " háromszögölő főmérnök, kataszteri főmérnök . . . 101
		X. " " kataszteri mérnök, háromszögölő segéd . . . 144	IX. " " háromszög. és kataszteri mérnök + 34	IX. " " háromszögölő mérnök, kataszteri mérnök . . . 178
		XI. " " kataszteri mérnöksegéd 94	X. " " kataszteri mérn., háromszög. segéd + 34	X. " " kataszteri mérnök, háromszögölő segéd . . . 178
		együtt 516	XI. " " kataszteri mérnöksegéd . . . + 28	XI. " " kataszteri mérnöksegéd 117
		b)	b)	b)
		felmérési gyakornok 175	— 100 + 6	együtt 636
		kezelő 80	felmérési gyakornok . . . - 94	felmérési gyakornok 81
		hivataloszolga 80	kezelő + 1	kezelő 31
			hivataloszolga + 1	hivataloszolga 31

■ A végül el nem készült 1918/1919. évi költségvetés Országos Kataszteri felmérésre vonatkozó módosításai, benne a 25. felmérési felügyelőség felállításának tervezett költségeivel (MNL OL, K 255. 1918–1–9360.)

seknek (1892. évi XXIV., illetőleg 1908. évi VII. és XXXIX. tc.), a szoros értelemben vett részletes felmérésen felül reá hárult az összes állami, hatósági és magánfelmérések céljaira való háromszögölések ellátása, s 1910 óta a nemzetközi földmérési munkálatokban való részvétel; továbbá a városrendezések alapját képező szabatos, számszerű felmérések végzése és hitelesítése, nagyszabású határrendezési és hasonló munkálatok végrehajtása stb. Ennek az intézménynek kiegészítő szervét képezi még a magyar állami nyomdának térképészeti osztálya, amely a felmérés térképeit sokszorosítja, a felmérés alapján készített földművelési térképeit őrzi, s különböző térképezési célokra feldolgozza.

Az országos kataszteri felmérési intézménynek feladatai tehát most már egy negyedszadot meghaladó időn át fokozatosan megnagyobbodtak, s ez a körülmény a sikeres vezetés

és kidomborítandó felelősség szempontjából még inkább indokolta azt, hogy a felmérésnek szakszerű vezetése teljesen egy kézben intézményesen biztosíttassék, a felmérési igazgatói állás eredeti hatáskörének megfelelően való fenntartása mellett.

Igaz, hogy a felmérési intézmény így is nagyot fejlődött. De akiknek e műszaki ügyek intézésében részük volt, e munkájuk tárgyilagossá megfigyelésénél, elbírálásánál mégis azt kellett kétségtelenül megállapítaniok, hogy az egységes vezetésnek intézményes biztosítása szükséges; mert szükséges nemcsak azért, hogy a műszaki intézők között a kellő együttműködés s ezzel a helyes egyöntetű eljárás biztosíttassék, hanem hogy a felmérési intézmény által képviselt közérdek szempontjából magában a minisztériumban is érvényre juttatandó állásfoglalásnak súlya is intézményesen kellően biztosíttassék.

6.	7.	8.
<p>Számszerű feltüntetése a tervezett intézkedés 1918/19. évre szóló költség kibátásának (Többkiadás megtakarítás az 1918/19. évben)</p> <p>Koronákban</p>	<p>Rövid indokolása a tervezett intézkedésnek</p>	<p>Jegyzetek, főleg annak a feltüntetésére, hogy az 1918/19. évi előirányzatban változtatást előíró intézkedés erre vonatkozó külön ministertanácsi felhatalmazás alapján netán már tényleg végrehajtott, vagy hogy a javasolt új állás rendszeresítése, illetve az új állás átszervezése személy-kötötten lesz eszközrendő, avagy hogy az intézkedés az 1918/19. évi valamely későbbi időpontjától kezdve (1919. évi január 1-től számítva) lesz végrehajtható</p>
<p>1. Egy VI. f. o. állásnak az V. f. o.-ba és 100 gyakornoki állásnak tiszti állásokra való átszervezése + 335.400 (A. melléklet)</p> <p>2. Új felmérési felügyelőség szervezésével járó személyi járandóságok 2 havi része + 15.737 (B. melléklet) + 351.137</p>	<p>1. A műszaki fővezetés érdekében egy állásnak az V. f. o.-ba való átszervezése szükséges. Múltányos, hogy egy ily nagy intézmény fővezetője oly fizetési osztályban legyen, mint más hasonló intézmények vezetői.</p> <p>2. A hosszú ideig (7 évig is) szolgáló felmérési gyakornokok előmenetele érdekében, másrészt a gyakornokok túlnagy létszámának a tisztviselői létszámmal való arányba hozatala és új erőknek biztosítása végett 100 felmérési gyakornoki állásnak tisztviselői állásokra való átszervezése szükséges, mely állások a felmérési tisztviselők kedvezőtlen előmeneteli viszonyainak javítása céljából az 1917/18. évi költségvetési előirányzat indoklásában megállapított százalékok (C. melléklet) betartásával az illető (VI–XI) f. o. tisztviselői állások közé beosztattak.</p> <p>3. A létszámszaporítás Sáros vármegye felmérése érdekében az 1916. évi 156.522. számú ügyirat szerint engedélyezett egy új felmérési felügyelőség felállítása folytán szükséges.</p> <p>Részletes indokolás mellékelve.</p>	<p>ad 8. Az új felmérési felügyelőség csak 1919. évi május hó 1-vel lesz felállítandó, a személyi járandóságok tehát az 1918/19. évről csak 2 hónapjára szükségesek. A személyi járandóságok egész évi kiadása: 94.420 korona.</p> <p>(B. melléklet).</p>

Nem formai, de elvitázhatlan szolgálati érdekből folyólag tehát a jövőre való tekintettel még inkább szükségesnek tartom, hogy e nagy intézménynél a vezetői állás újlag kellően kidomboríttassék. Hatáskör, felelősség, ezeknek mindenkor hatályos, éber betöltése, szolgálati viszonylatnak határozott megnyilvánulása minden kétséget kizáróan szükségessé teszi az igazgatói állás visszaállítását. Eziránt már az 1912. évi 56.778. szám alatt tettem előterjesztést. (Tisztelettel idecsatolt 1912. évi 56.778. számú ügyirat 4. ívének negyedik, s 5. ívének 1–3. oldalán.) Ez a javaslatom akkor azonban el nem fogadtatott. Az 1917. évi 5302/PM számú, ugyancsak idecsatolt ügyirat szerint dr. Wekerle Sándor volt miniszterelnök úr mint pénzügyminiszter hozzájárult ahhoz, hogy a felmérési tisztikar szervezete az előbb hivatkozott 1912. évi 56.778. számú

előterjesztésre való tekintettel állíttassék be az 1918/1919. évi költségvetési előirányzatba.³⁰

Az országos kataszteri felmérés eredeti rendeltetéséhez képest a földadókatasztert is szolgálván, a földadó ügyosztállyal együtt egy főosztály keretébe helyeztetett. A felmérési intézménynek azonban más intézményeket is kell szolgálnia, melyek legalábbis hasonló súlyúak, ha nem még súlyosabban vannak érdekelve a felmérési intézménynél, mint a földadó-kataszter, mert azok ennél még szabatosabb műszaki közreműködést igényelnek. Teljesen tárgyilagosan megállapíthatom, hogy a felmérési intézménynek a földadóbecslési és nyilvántartási intézménnyel való közreműködése nem kívánja meg az egy főosztályban való mai kapcsolatának fenntartását, sőt a szolgálatnak minél eredményesebb ellátása szempontjából kívánatos, hogy a felmérésre nézve

30 Az 1918/1919. költségvetési évre végül nem készült az országgyűlésnek benyújtott költségvetés.

az igazgatásnak szervezete ne csak az eredeti (1867–70) állapotnak megfelelően állíttassék helyre, hanem annak kerete tágíttassék, vagyis kerete a *főosztály hatáskörének* megfelelően állapíttassék meg. A fent csak vázlatosan előadottak máris elegendően megvilágítják azt, hogy a kisebb jelentőségű műszaki feladatok azok, amelyek a földadókatasztert szolgálják, és sokkal súlyosabbak azok, melyek azon kívül esnek. E két szolgálati ág nál a központi igazgatásoknak feladatai természetüknél fogva lényegesen eltérők egymástól, s valóban nincs célja annak, hogy a főosztály ügykörében elintézendő ügyek a munkakör keretén kívül eső szakbírálat tárgyává tétessenek. Közel három évtizeden át szerzett s a legnagyobb tárgyilagossággal, kötelelességérzettel leszűrt bőséges tapasztalatok alapján állíthatom, hogy igazán sikeresebben fogja szolgálni a felmérési intézmény mindazokat az intézményeket, amelyeket eddig is szolgált, egyáltalán az országot, ha a mostaninál kiterjedtebb hatáskörben teheti azt. A főosztály körében folyó intézkedés a mindennapi élet munkája. Ezt mindenképpen meg kell könnyíteni, szabadabbá tenni. Aggályra miben sem lehet ok, mert a nagyobb hatáskör intézményesen kiváltja a nagyobb felelősség érzetét is. De államunknak új alakulása új feladatok elé állítja felmérési intézményét is: még súlyosabb műszaki feladatok hárulnak majd rá, eléggé utalhatok erre már azzal, hogy a közös intézményt képzett katonai földrajzi intézetünknek felszámolása újabb, az eddiginél kiterjedtebb műszaki feladatokat hárít a felmérésre. A földadóügykörnek szolgálása ezzel nem csökken, a kapcsolat fennmarad mint eddig, kiterjedtebb munkakörben eddig is már hosszú időn át tett tanúságot erről az a körülmény is, hogy úgy a felmérési, mint a földadó ügyosztály vezetői már gyakran hosszabb időn át látták el saját ügyosztályaikra nézve a főosz-

tályfőnöki teendőket. A hatáskörnek célba vett kiterjesztése a felsőbb felügyeletet nem érinti. Önértőleg kívánatos a vezetésre hivatottaknak jó előre kiválasztása, előkészítése; ami azonban eddig is megtörtént.

A felmérési intézmény az idők folyamában már eddig is nagyot fejlődött, eredeti kereteiből messze kinőtt, fejlődése meg sem áll, sőt jelentősen nagyobb lesz közel jövőben: azért most már a *felmérési igazgatóságnak* nem az *ügyosztály*, hanem a *főosztály* keretében való megvalósítása kívánatos. Ennek megvalósítása pedig mielőbb kívánatos, hogy az új alakulások a felmérési intézményt már teljesen új keretében találják.

Fent hivatkozott előterjesztéseimben már javaslatot tettem arra nézve, hogy az intézmény megjelölésére a mostani „*Országos kataszteri felmérés*” helyett „*Állami földmérés*” vétessék alkalmazásba, ami az 1917. évi 5302/PM számú ügyirat szerint elvben el is fogadtatott. Az új alakulások ezt még inkább indokolják, tisztelettel kérem tehát az intézmény szolgálati ág megjelölésére az „*Állami földmérés*” megjelölés elfogadását és ennek kimondását.³¹

Tisztelettel javaslom tehát a Pénzügyminisztérium felmérési (XVIII.) ügyosztályának főosztályi hatáskörrel való felruházását, s egyúttal erre a főosztályra nézve az „*Állami földmérési igazgatóság*” jellegének megállapítását, illetőleg kimondását, továbbá az új főosztály, illetőleg „*Állami földmérési igazgatóság*” vezetésével „*Állami földmérési igazgató*”-nak megbízását, s e végből a *vezető felmérési központi felügyelői állásnak az V. fizetési osztályba való átvitelét*, jelenlegi munkaátalányának elhagyásával.³²

Mindezek tekintetében bátorodom Miniszter Úrnak magas elhatározását és intézkedését kérni, azzal a tiszteletteljes megjegyzéssel, hogy e javaslatoknak elfogadása esetén

31 Az előterjesztő megjegyzése a margón: „*Földmérési igazgatói állás szervezésére javaslat: 1912:56.778. Földmérés vezetője az V. fizetési osztályba: 1918:79.878. Javaslat elfogadtatott. Földmérési igazgató az V. fiz. osztályba. Költségvetéshez kiegészítő nyomat ide mellékelve.*” A költségvetést kiegészítő nyomaton már az V. fizetési osztályba sorolt felmérési igazgató szerepel, a rövid indoklás szerint „*a műszaki fővezetés érdekében egy állásnak az V. f.o-ba való átszervezése szükséges. Meltányos, hogy egy ilyen nagy intézmény fővezetője olyan fizetési osztályban legyen, mint más hasonló intézmények vezetői.*” Érdekeség, hogy ugyanezen a nyomaton szerepel az 1919. május 1-jétől felállítani tervezett 25. felmérési felügyelőség (Sáros vármegye) személyi járandóságainak igénye is. Ezt a felügyelőséget végül nem hozták létre.

a szükséges további szervezési intézkedések iránt részletes javaslataimat mielőbb elő fogom terjeszteni.

A szóban lévő XVIII. ügyosztály ügykörébe az *állami nyomda* ügyei is tartozván, ide vonatkozólag a következőket bátorkodom még előadni.

A kataszteri felmérésnek 1867-ben magyar fennhatóság alá való helyezésével a kataszteri térképek sokszorosítására és munkálatai egy részének kezelésére „*Kataszteri könyomdaintézet és központi térképtár*” a felméréssel kapcsolatban szerveztetett és vezetett. Ezzel az intézménnyel egyesítettett a bécsi udvari és állami nyomdának 1854 óta Temesváron, majd 1868 óta Budán létezett fiókja 1870-ben „*magyar állami nyomda*”-ként. Az új intézmény, az állami nyomda a felmérési ügyosztály által szerveztetett s ügyeit azóta ez az ügyosztály látta el. Bár az eredeti kapcsolat ma is fennáll, mégsem képez feltétlen szükségességet, hogy az állami nyomda ügyei a Pénzügyminisztériumnak ebben az ügy-, illetőleg főosztályában intéztessenek, mert ha ez bármely más osztályban is intéztetnék a felmérés és állami nyomda között a dologi kapcsolat változatlanul fennmaradhat. Bekövetkezett új alakulásainkból folyólag előálló más kapcsolat azonban e részben is új, célszerűbb elrendezést kívánhat; sőt indokoltnak látom azt magának a felmérési ügyosztálynak főosztályi hatáskörrel való felruházása, földmérési igazgatóságnak felállítása folytán is, hogy ennek az új alakulásnak kerete, tartalma, szervezete meg ne zavartassék, hanem minél inkább egységessé tétessék. A felmérési ügykörnek célba vett szabályozásánál való figyelembevételre bátorkodom ezt a körülményt is felemlíteni.

Budapest, 1918. évi december hó 2-án

Antalffy Andor
miniszteri tanácsos

2. Függelék

Szende Pál pénzügyminiszter előterjesztése a Minisztertanácshoz Antalffy Andor állami földmérési igazgatóvá kinevezéséről Budapest, 1918. december 17.

MNL OL, K 26. 1918. december 17. (68. ülés) 11. pont. Az előterjesztés eredeti szövege: MNL OL, K 255. 1918–1–9360.

Pénzügyminiszter úr előadja, hogy az országos felmérésnek ügyköre már három évtizedet meghaladó időn át lényegesen bővült. Előbb csak a földadókataszter ügyeinek központi vezetésén kívül a telekkönyv, birtokrendezés, nagyobb szabású földmérések, határrendezések stb. szolgálása, majd a nemzetközi földmérésekben való részvétel jelzik a fejlődésnek útját. Munkafeladatai még bővülni fognak a katonai földrajzi intézetnek felosztása, valamint a földbirtokreform műszaki munkálataiban szükségszerűleg való jelentős részvétele folytán.

Mindezek miatt az említett szolgálati ág ügyeinek vitelével a Pénzügyminisztériumban megbízott ügyosztályt célszerűségeből főosztályi hatáskörrel ruházza fel s egyúttal az eddigi „országos kataszteri felmérés” elnevezés helyett ezt az új főosztályt a megfelelőbb „Állami földmérés” elnevezéssel kívánja illetni.

Ennek a szolgálati ágnak élén korábban, 1867-től 1896-ig felmérési igazgató állott. Ennek az állásnak megszüntetésekor teendőivel a felmérési központi felügyelők bízattak meg. A felmérési intézménynek időközben történt nagyarányú fejlődése azonban még fokozottabban szükségessé teszi azt, hogy az egységes szakszerű vezetésnek biztosítása érdekében az intézmény élére ismét felmérési, illetőleg „állami földmérési igazgató” állíttassék. Ezért a vezető állását, amelyet ez idő szerint a VI. fizetési osztályba sorozott felmérési központi felügyelő tölt be, az V. fizetési osztályba „állami földmérési igazgató”-i állásként szándékozva átszervezni. Az átszervezés 1300 korona költségöbbltet igényelne.

Kéri mindezekhez a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács hozzájárul.